

BIBLIOGRAFIA

GIPUZKOAKO DANTZEN KONDAIRA

Juan Inazio jaiotzerako, herri-abestiei eta herriko ohiturei nahiz usteei garrantzia ematen hasiak baziren ere, artean ez zen “folklore” hitza ezagutzen. Iztueta hil eta gutxira azaldu zen lehenengo aldiz hitz hau, Londoneko kazeta zientifiko batetan, 1846. urtean (1).

Xabier Aranburuk “*Juan Ignacio de Iztueta*” izeneko liburuan, 13-14 orrialdeetan, hauxe zioen 1972an:

“Guziak aitortu dute, Suecia, bere dantzak gordetzen beste herriei aurreratu zitzaizela. Esandako hau, ez zuen inork zalantzan jartzen, 1963'ean Alemaniako Eerbach-Odenwarden "Folklore etajantzi berezien IV herri arteko astea" ospatu zen arte. Bertan, Suecia, dantzak gorde ahaleginetan lehenengoa zelakoan agertzen zelarik bertan zegoen Gipuzkoar "Goizaldi" euskal dantza taldeak, Suezitarrak baino 56 urte lehenago (1824'an, alegia), Gipuzkoako dantzak jasotzen zituen euskarazko liburu bat erakutsi zuen. Liburu hau Juan Inazio Iztuetak idatzia zen” (2).

Gure zaldibiarra ez zen karrera-gizona, baina bai gizon kezkatua, euskaltzalea, herri-ohituren maitalea eta, batipat, dantzaria. Bere garaiko eta Gipuzkoako tradizioen ezagule fina dugu GDK (3) liburuaren egilea, eta baldintza hori oinarritzat izanik, lan hau euskaraz burutu zuen. Hara hor beste ezaugam nagusienetako bat: garaiko gai teknikoa landu zuen eta herri-hizkuntzan, euskaraz, nahiz orduko hizkuntza kultoa ez izan.

1824ean, berrogeitamazazpi urte zituelarik eman zigun J.I. Iztuetak bere lehen obra “*Guipuzcoaco dantza gogoangarrien condaira edo historia, beren soiñu zar eta itz neurtu edo versoquin. Baita berac ongui dantzatzeco iracaste edo instruccioac ere*”. Baroja, Donostia, 1824/1826.

GDK liburuaren argitalpenak:

1895. urtean birrargitalpena Tolosako Eusebio Lopez-enean.

1929. urtean Dantza-doinu eta hitz-neurtuen bigarren argitalpena. Sociedad de Estudios Vascos erakundeak eman zuen.

1932. urtean “*Guipuzcoaco Dantzak, Cuaderno de melodías*”, Eusko-Ikaskuntza, Burdeos.

1968. urtean lehen argitalpen elebiduna. La Gran Enciclopedia Vasca, Bilbao. Santiago Onaindiak itzulia eta Gaizka Barandiaranen hitzaurrearekin. Iztuetaren GDKko zitak hemendik hartu ditugu (4).

1990. urtean Ezeizabarrena Ma Josek prestatutako edizioa: Euskal Editoreen Elkarte, Mensajero, Klasikoak 37.

GDK liburua honako atalez osatua dago: (5)

-- Liburuaren Argitalpen-Lizentzia.

Gipuzkoako diputatu eta bergararra zen Santiago Unceta jaunak emandako Onarpena, 16-18 or.

Azkoitiko Jose Ramon Elorza apaizak emandako Iritzia, 19-23 or.

Aipatutako bi horien zentsurak ikusi ondoren, Martin de Muzquizek liburuaren Lizentzia luzatu zuen, 24 or.

-- Eskaintza: Iztuetak Donostiari e.sina., 26-36 or.

-- Hitzaurrea, 38-46 or.

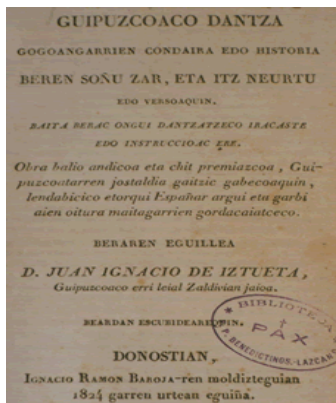
-- GDK liburuaren hiru zatiak, 48-389 or.

-- Gipuzkoako dantzen hitz-neurtuak eta doinuak (6).

-- GDKren bigarren eskaintza, Gipuzkoari egina (7).
Iztuetari fama eman zion liburuaren zatiak banan-banan ikus ditzagun:

Lizentzia:

Liburuaren argitalpen-lizentzia lortzeko, bi lekukoren oneritzia behar izan zuen eta, horrela, liburua argitaratzeko baimena eman zion zentsoreak. Kasu honetan, Martin Javier de Muzquiz, Nafarroako Kontseilariaren eta Gipuzkoako Korrejidorearen zentsura pasa zuen.

“Gipuzkoako Dantzak” Liburuaren azala. (Lazkaoko Beneditarren Liburutegiko alea)

Lizentzia hori eman aurretik, Bergaran jaio eta Gipuzkoako Diputatu izan zen Santiago Uncetajauna Iztuetaren ideien defentsore agertu zen, bai liburuaren onespenean, bai, ondoren, Iztuetarekin gutunez izan zituen harremanetan. Gero, harreman horiek aztertzean agerian azalduko zaigu. Unceta politikariak zentsoreari liburuaren argitalpena eta udaletxeetako artxibo guztietan ale bana izan zedila eskatuzion, etaiztuetari, berriz, dantzen musika presta zezala. Bergaran. 1824eko martxoaren 25ean sinatua eta erdaraz idatzia dago.

Azkoitiko apaiz izan zen Jose Ramon Elorzak aspalditik ezagutzen zuen Iztueta dantzaria, dantza horiek zuzentzen askotan ikusia bait zuen. Bete-betean onartzen du Iztuetaren liburuko dantza eta doinu zaharren berreskuratzea. Bat dator dantzei eman dien gerra-giroko interpretazioarekin. Eta bukatzeko, maitasunezko bertso batzuren letrekin bat ez datorrenez, aldatzeko eskatzen dio. Azkoitian, 1824-IX-18an sinatu zuen.

Eskaintza:

“Donostiaco uri chit leñarguiti eta guztiz leyal maite maitagarriari”.

Donostiaren tragedia eta egoera beitzari buruz ari zaigu Iztueta GDK liburuaren eskaintza honetan. Independentzia gerraren bukaeran gertatutako erreketak giroan kokatzen du eskaintza hau, “Ama”ren irudia erabiliz: Benetako amaren antzera onartu zenituen, zu askatzera zetozen haiek. Ia bost urte, 1807-1813, zurean pasa, zure alaba maiteak bortxatu, seme prestuak hil, zeu bipildu eta erre zintuzten. Baina denbora labur baten epean, Donostia berria errautsetatik eraiki zen. “Erretaco Uri negargarria ondakiñez guzia beterik arkitzen zala ...”, Zuk, Donostiak, egoera horretan, zeundela, atera dituzu baserriko zoko ilunetara igesi joanik, azkenengo amasetan arkitzen ziren zure dantza eta soinu gogoangarriak. Iztuetaren testua moldatu egin dugu.

“Amodiozco naitasun irazekiarekin deituric atera dituzu zulo illunetatik plaza aguiricora, lenagoco beren jantzi eder galant aberatsakin chukunkiro apainduric, zure asaba maitagarriac erabilli oi zituzten guisa ber berean” (8).

Donostia, Iztuetaren ama eta Gipuzkoaren eredu agurtzen du Iztuetak, dantza eta musika zaharren indarberritzea zeruari eskatuz.

Hitzaurrea edo prologoa:

“Euskaldunai osasuna, zori ona eta betiko atseguña”.

GDK liburuaren oinarriak emango dizkigu hitzaurre honetan, Larramendik HHean (9) azaitzen dituen ideiei jarraiki. Oso laburki bederen adieraz ditzagun Iztuetaren pentsamenduaren urratsak:

Euskaldunon jatorria Baskoiberismoaren teoriak argitzen digu: Euskaldunok beti errespetatuak izan gara, gure ohitura, dantza, soinu zahar, kirol eta guztien gainetik, euskaragatik. Euskararen bidez munduko gauza guztien izenak adieraz ditzakegu. Ideia hauen arerioak liburuan zehar aipatzen ditu, baina defendatzaile leial, langile eta jakitunak hitzaurreko testuan eta ondo kalifikaturik ematen dizkigu:

“Aita Larramendi beargilletsua, Astarloa jakintia eta Erro zentzu aundikoa” (10),

Seinalatuenak hauek izanik. Ondoren, aipatu dugun hirukoie horren ideiak defenditu zituzten autore atzerritarren zerrenda dakar Iztuetak. GDKko 3. zatiaaren amaierako bertsoetan ere goraiatuko ditu.

Euskaldunak bakarrik iritsi dira bide zuzenetik lehen gizonengan zegoen izaera garbi hartara. Greziarrak ibili ziren bide horren bila, azkenean nahasturik akabatzeke. Baina lehen aipatu dituen horiek, euskaldunak zirenez, lehenbiziko denbora zoriontsu haietaraino “igo” ahal izan dira.

Donostiako udalaren izenean, gazte batek emanda, Errukietzeko gaztetaldeari gipuzkoarron dantzak irakasteko enkargua hartu zuen, 1819an, GDK argitaratu baino bost urte lehenago. Eginkizun hori gauzatu du, eta hogeitamasei dantzen ezaugarriak eta ondo dantzatzeko arauak emango dizkigu liburu honetan.

Jarraian, liburuaren aurkezpena dator, baina badirudi aipatzen duen laugarren zatia:

“soñu-zar gogoangarriac beren ber..oakin musica..”); (11),

Elortzaren oneritzi baldintzatua zela medio, atzeratu beharra izan zuela 1926. urte arte.

Iztuetak, zenbaitek hain erraz sinetsi dion sasiapaltasunezko ezjakintasuna aldamkatuz, eta amaren bularretik edoskitako hizkuntza hobeki erabiltzeko gai ez denaren umiltasuna aitortuz, sinistarazi dio bere buruari hutsegite eta okerrak zuzenduko dituela gipuzkoarren batek.

“Ala guerta dedilla euskaldunen odol garbi indartsua dirauen arte guzian” (12). Hurrela amaitzen du bere GDK liburuaren hitzaurrea (13).

“Lenengo zatia. Guipuzcoaco dantza gogoangarrien condaira edo historia beren soñu zar eta itz neurtu edo bertsoakin. baita berac ongui dantzatzeko trocaste edo instruccioac ere”.

Iztuetak GDK Uburuko lehen atalean, baieztapen biribil hau dakar:

“munduan ezagutzen diraden soñu-mota guzien allean lenengoa da danbolma, zeñaren chilibitua, are guerozcoa bada ere ...” 14).

Beraz, danbolina, ritmoa lehen, gero txistua, behin eta berriro esango digu Iztuetak.

Gaur egun, nahikoa frogaturik dago, antzinako herrietan, musika-arloari dagokionez eta garatu gabeko leinuetan, ritmoari zer-nolako garrantzia ematen zaion. Ez dituzke ezagutuko solfeoko notak, baina ritmoaren zantzu aberatsa darabilte. Musikari buruz gaur ere lasai esan daiteke, Iztuetak 1824ean esan zuena: lehenik ritmoa izan zen. Antzinasunean datza oinarria.

Iztuetak bere garaiko danbolindari eta txistularien (15) egoera aztertzean aldaketa sakon baten aurrean aurkitzen zela mundu hori dio (16).

Entzute hutsez, musikako irakaslerik gabe, ikasi ohi zuten txistua jotzen lehengo txistulari zaharrek eta, gainera, ez ziren langintza horretatik bizi. Eginkizun horretaz gain, errota, baserri, baso eta mendietako lanbideetatik mantendu ohi ziren. Lanik premiazkoenak egin ondoren, olgetan edo denbora pasa, ikasten zuten tresna horiek erabiltzen, bai txistua, bai dultzaina ...

Edozein herri, auzo, txokotan sortzen zen txistulari edo dultzainari-saila. Gipuzkoako mendi, haitz, haran eta ibaietan txistularien jatorrizko oihartzunak datozkio Iztuetari burura.

Txistulari edo danbolindari zaharra hiltzean, nahiz jotzeari uztean, edozein herritan haren ordezkapena egiteko, edonondik ernetzen ziren kimu gazteak, mintegia aberatsa bait zen. Jarraian, herriak aukeratzen zuen hark pauso hauek eman ohi zituen: herriko dantzari trebeenak aurkitu eta Gipuzkoako dantzen doinu guztiak eta danbolinaren erabilera ikasten zituen. Hauek, atsegin osoz eta dohainik, irakasten zioten danbolina jotzen eta dantzan, danbolindari zahar denak bait ziren dantzari iaioak.

Herriko jaietan hogei edo hogeitamar dukat eta mantenua jasotzen zuten. Urtean zehar egiten zituzten beste ekitaldietan, dantzari bakoitzak pezeta bana ordaindu ohi zion txistulariari.

Hauen emanaldiak herriko plazetan, tabernetan, sagardotegietan eta erromerietan izaten ziren.

Eztai guztietara joateko ohitura zuten herriko danbolindariak. Ezkongaiak jazten ari ziren etxean “alborada” jo, “San Ignazioaren martxa” interpretatu, elizara lagundu “alkate doinuarekin” eta ondoren, berriro, ezkongaiak jantzi ziren etxera joaten ziren, baraua une honetan hausten zutelarik.

Eztai-eguna aurrera zihoala, kasu bakoitzaren arabera, aukera ezberdinak gertatzen ziren: herriko plazako dantza-saioa, bazkalondokoa, ezkonberriak lotaraztekoa ...

“Danboliñ escolatu gabeco aien demboran aste ta jai non nai oizan soñua ugari eta merke, zegatic etziran irtengo echetic elizara ere chilibitua gabetanic” (17).

Baziren herriak: txiki-txikiak izan arren, bina eta hiruna zituztenak. Iztuetak ezagutu zituen Amezketa eta Idiazabalen hiruna, Lazkao eta Ormaiztegin bina eta Donostiako auzoetan zortzina.

Iztueta asaldatu egiten zen eskola berriko txistulariek soinu zaharrak ez zekizkitelako, doinu desagokiak aukeratzeagatik, edota harroputz eta hantusteko horiek beren eta gure herriko ohitura hain maitagarriak gaitzetsi eta bazterten zituztelako. Doinu zaharrak ez ezagutze hori iraina zen Gipuzkoako herritarrentzat, eta dohainik ere ez zuten nahi izaten horrelako txistularirik (18).

Danbolindariak plazan lehenik interpretatuko zuen doinua “alkate soinua” zen, zer esanik ez, noski, udalari laguntzen zionean; prozesioetan, berriz, “hamabost mirarien soinua”; alboradetan “zortzikoren” bat; zezen-plazetan, ordea, “zezenen soinua”; eta edozein herritan “ezpata dantza”, “brokel dantza”, “jorrai dantza” edo antzekoren bat. Lehen, barietate handia baina egoera zehatzetarako bakarra izan ohi zen. Txistulari zaharrek guzti hauek ongi zekizkiten, eta kanpo herriko dantzari berriak laster igarriko zion benetako txistulari zen ala ez.

Iztuetak ez du akaberarik danbolindari, txistulari eta soinu zaharrak goraipatzen, eta erleak lorez lore ibiltzen diren bezala aldatzen da gaiz, baina beti lehengora itzultzeko.

Dantzari onenak ere sarritan izan ohi zuen danbolinaren premia bere dantzaldian. Danbolindariak arreta handiz begiratzen zion honen oinen mugimenduari eta horretara egokitu ohi zuen bere soinua.

Zaldibiako dantzari zaharraren belarriak erraz bereizten zituen soinu hauek.

“An-atzaren colpe-etatik ezagutzen guenduen noiz errico Alkateari laguntzen zioten: arratzaren otsetic prozecioa, arratzaren otsetic alboradac; itz batean, arratzaren otsetic jostaldia eta soñu-mota guzi-guziac” (19).

Danbolinaren laudorioetan ari delarik, gehiegikeriaz, ateratzen zaizkio Iztuetari, adibidez, danbolinaren izenak berak adierazten ornen digu zer den:

“Edozein euscaldunec daki nola esan oi dan gure errian: dan dan jotzen dute atea: dan dan ari dir ezkillak: da da emandiozca bi bellarrondoco ...” (20).

Iztueta etimologizale ere bai, nonbait!.

Txistuak eta danbolinak lehen gaurkoak baino haundiagoak ziren tamainuz, eta hotsez, berriz, ozenagoak. Honen frogatzat bi adibide ematen dizkigu: Ordiziako danbor-hotsa Auza-Gaztelutik eta Orendaingoaz Lazkao-mendiko Albitxuelatik entzun omen zituen Iztuetak. Ez zen oso zabaldua izango atabala, behin bakarrik ikusi dugu aipatua Iztuetaren obran (21).

“Danbolin escolatu gabeco oek jo oizituzten soñu guziac ziraden gozoac, leunac, garbiac, eta icasten chit errazac” (22).

Soinuaren kalitatea aipatzetik dantzen interpretazioa ematera pasako da, molako esplikaziorik gabe:

Alkate soinuak” agintaritza eta legearen errespetoa adierazten du.

Prozesioetan jotzen direnek gauza sakratuen zantzuak dituzte. “Alboradak”, balentria handiak egin ondoren, etxera garaile itzultzen direnentzat dira egoki baino egokiagoak.

“Bordon-dantza” Beotibarko guduaren oihartzuna da.

Luze eta zabal hedatzen da Jovellanosek, folkloreari buruzko adituak, 1791-1797 urteetan Euskalerrira egin zituen bidaien ondorioz dantzei eskainitako laudorioez eta iritzi zoragarriez.

“España guzico Probinzia-etan ibilli bazan ere guizon jakinti au, beretaco dantza eta jostalluac icusten, bacar-bacarric naikidatu zitzayozcan euscal-erricoac ...”(23).

Iztuetaren pozik handiena hauxe zen: Jovellanos bezalako gizon aditu batek euskal dantzen bilduma egin zezala, beren musika, letra eta adierazpenekin, horrela dantzen handitasuna mundu osoari adierazteko. Baina horren faltan, Iztuetak, berak ematen digu ezagutu zituen 36 dantzen berri (24).

-- “Bigarren zatia. Guipuzcoan zenbateraño azturic arkitzen-diraden gaurco egunean: lenagoco dantza-eder-oneritziac; eta oenordez eguiten-dituzten, eta nondic eta zerguisatan etorri-dan beren galera-negargarritzcoa. arguitasun-gueyagorekin eta obekiago adierazotzeagatic ipiñico-ditut bere-ecabilde edo claseetan”.

Orain dela hogeitamar urtetako ohituren galera. Iztuetak erreferenzi hori bere GDK liburuan askotan ematen digu, beraz, hamazortzigarren mendearen azkenean ipintzen du muga.

Herriko senar-emazte ospetsu eta dantzari ziren dozena baten izenak dakartza. Hauek herriko plazan, jai-egun handietan, askotan herri xehearekin nahasirik eta gazteak aho zabalik utzirik, dantzatu ohi zituzten. Gipuzkoako igandeetako erlijio eta jai-giro idilikoaren goraipamen sutsua egin zigun. Iztuetarentzat dantza, oinekin kantatzea zen, arte bat.

Bai herriko Jai Nagusietan, bai Korpus egunean, ia Gipuzkoako herri guztietan, “ezpata-dantza” egiten zen.

Galdu zen beste ohitura batetaz ere hitz egingo digu: gizon ezkondu guztiek zuten beren etxean gorderik ezpata luze dizdiratsua, Korpus egunerako.

Lehengo benetako danbolindariak zokoratuak izan dira. Igandeetan eta Jai Nagusietan ez da dantzatzen gure plaza agirietan, edota jantzi traketsak erabiltzen dituzte. Iztuetaren gazte denboran inor gutxi ausartuko zen alkandora zuri, beso-luze, harizko gaitzerdi zuri, zapata zuri-arin, gaitza motz eta gerriko gorriarik gabe dantzan egitera ateratzen.

Bai, baziren salbuespenak: Donostia, Andoain, Tolosa, Ordizia, Idiazabal eta Zaldibia aipatzen ditu. Orohar, esan daiteke, herriskak jaso eta hiriak kritikatzeko dituela (25).

Iztuetaren liburua, edozein unetan, gertaera bitxiaren lekuko da. Adibide bakar batzu aipatzera goaz. Herriko Jai Nagusietan, ez du non esaten, alkateak, “dantzari harro, lizun, nazkagarri bat” espetxean sartu behar izan zuen. Irungo alkateak ere, beste behin batetan, gauza bera egin omen zuen (26).

Baserritarrek lehengo dantza zaharrak dantzatzeko basten zirenean, zenbait “txoriburu harro eta ezjakinek” egin ohi zituen iseka eta marmar arbuigarriak ere aipatzen ditu Iztuetak.

Ikasketak egitera kanpora joaten ziren gipuzkoarren jokabideei buruz ere luze hitz egin zuen, kritika gogorrak jaurtikiz. Dantzekiko hauen ezjakintasuna, mesprezua, iguinak, eta abar, luze agertzen ditu GDK liburuan:

“Au esatearekin batean asiko da, zaldiño ezi gabearen gisa, aztalca ta puzca, zilipurdica ta izulamica: batan ostico, besteari aldajoca: eta ez da geldituko barautsa ta pitxa purrustaca dariola, alie eta chit arras aunatu darin arteraño” (27).

Beren ikasketak utzi eta jaioterrira itzultzean, ez dute euskararik entzun nahi eta lelokeriak eta astakeriak parra-parra lotsarik gabe botatzen dituzte. Eta okerrean, jokabide hauen aurrean, gurasoei jasan behar duten eraso psikologikoa, eta, azkenik, euskarak berak nozitzen duen atzerakada da.

Euskalerriko seme gaizto hauen ahoetan, euskal dantzei buruzko komentario hau ipini zuen Iztuetak:

“Nuestros bailes son muy semejantes a recua de machos”.

Iritzi honen kontra Espainiako lau idazle jakintsuren zita batez ihardetsi zuen: “Los bailes son graves y majestuosos, especialmente cuando lo empiezan los hombres solos...” (28).

Lehengo dantza eta ohituren aldaketaren arrazoiak ere eman zizkigun. Azken hogeitamar urte hauetan beheraka doaz ohiturak, baztertzen ari txistulariak, herriko gazte “ikasiek” mesprezatu egiten dituzte. Iztuetarentzat guzti hau honela gertatu da, eta duda izpirik gabe, atzerakada horren arrazoiak hauxe da: Dantza zaharrak, musika idatziz jartzeak galdu ditu. Gaur txistulariek, lanbidea ikasteko, musikaren bidez egiten dute eta ez belarritz. Askotan soinu arrotzak nagusitzen dira eta hori da txistulari zaharren hondamendia. Kasu honetan salbuespen bakarra ipintzen digu, Donostiako Latierrorena.

Iztuetak orduko egoera kritikatu du, ohituren atzerakadari buruz arrazoiak eta kausak ematen ditu, baina, batez ere, konponbidea agertuko digu, eta hori herriko alkatearen bailan dagoke. Iztuetaren dantzen konponbiderako arautegia: (29)

1. Gipuzkoako 36 soinu zaharrak ezagutzen ez dituen txistulari edo danbolindaririk ez bezate onar alkateak.

2. Alkate izendatu berriak, izendapenetik zortzi eguneko epean, herriko txistulariak ea soinu zaharrak ezagutzen dituen hauteman behar du, eta akatsen bat aurkituz gero, erremedioa ipini.

3. Igandero herriko plazan “gizon-dantza” jo erazi beza.

4. Korpus egunean “ezpatadantza”, San Juan egunean “bordon-dantza”, Eguberri egunean “billantzikoa”, Urteberri egunean “chipiritona”, Ihauterietan “jorrai”, “azeri” eta “txakolin-dantzak” jo erazi behar ditu.

5. Herri txiki guztietara danbolindariaren lanpostua heda bedi. Eta Gipuzkoako alkate guztiei aholkuak emanez eta “gizon-dantzaren” soinua ondo interpretatzeko txistulariei segidako baldintzok ipiniz, amaitzen du bigarren zati hau: (30).

a) dantzan jakitea.

b) dantzariari oinak begiestea.

c) dantzaren soinua ondo neurtzea.

d) dantza bukatu ondoren, andere edo andereñoak lehengo eserlekuetarako bidean, soinua jarraituz, laguntzea.

e) “gizon-dantzetan” ez ezik, beste guztietan ere, deiak zortzi modutara jo behar ditu.

f) Dantza hauen gerrako bost esanahiak adieraziz amaitzen du atala.

-- “Irugarren zatia. Guipuzcoaco 36 dantza-motac bear bezala dantzatzeko iracaste edo instruccioac beren senaerakin”.

1. “Gizon-dantzaren iracastea” (170-187. or.)

Dantza honen mugimendu eta xehetasun guztiak zazpi orrialdetan luze eta zabal eman zizkigun Iztuetak. Goierriko herri zehatzetan noiz dantzatzen zen, zein alkatek zein mugakideri deitzen zion eta ritual osoa adierazi zigun Iztuetak, herrien arteko armoni giroa azpimarratuz.

2. “Gazte-dantza” (186-188. or.)

Herriko gazteek helduek egiten zutena errepikatu ohi zuten.

3. “Eche-andre-dantza” (188. or.)

Herriko Jaiak amaitzen ziren une?" egiten zuten etxekoandreek, herriko plazan.

4. “Galayen escu-dantza” (190. or.)

5. “Nescachen escu-dantza” (192-196. or.)

6. “Edate edo Carrica-dantza” (196-198. or.)

Etxean gaixo edo geratu direnen ohorean egiten da dantza hau.

7. “Ezpata-dantza” (200-214. or.)

Tratamendu berezia eman zion Iztuetak dantza honi. Pertsonaia ospetsuren bat herrira etortzean, Herriko Jaietan eta Korpus egunean dantzatu ohi zen. Gipuzkoako lurraren defentsa adierazteko dantza da, Iztuetaren ustetan. Dantzariak egin behar dituzten mugimendu guztiak, gorde beharreko kokapenak, grafiko eta guzti, adierazi zituen. Xehetasun eta nabardurez, zubiak ere noiz, nola eta norekin gauzatzekoak ziren zehazteraino iritsi zen. Zortzi orrialdetan zehar, gai tekniko hau euskaraz lantzea zor diogu zaldibiarri.

8. “Brokel-dantza” (214-222. or.)

“Dantza onetaraco bear-dira 12 lagun eta buruzaria edo capitana 13 garren; eman aurki alditezkean galairic galantenac eta egokienac. Jantzi berdin-berdiñac bear dituzte 12 dantzariac, eta oen gain gañecoa buruzariac” (31).

Jantzi, janzkera eta dantzari buruzko aholku interesgarri bezain bitxiak eman zituen, tamalez 1824erako galdu samarra omen zegoen.

9. “Pordon-dantza” (222-226. or.)

Tolosako San Juanetan dantzatzen zen eta, Beotibarko gudaren oroimenean sortua zenez, gertakizunaren laburpen historikoari eta Tolosako herriaren jokabide, Gipuzkoako beste herrientzat eredugarri zenari garrantzi gehiago eman zion dantza beraren xehetasunei baino.

10. “Jorrai-dantza”(226-228. or.)

Herrietako festak amaitzeaz zirenean, zahagi puztu eta jorraiekin egin ohi zen. Dantza honen mezua haxe dateke, Iztuetaren arabera: amaitu dira festak, goazen lanera.

11. “Azeri-dantza” (228-230. or.)

Herriko Jai Nagusietan baserriz baserri oilaskoak bilduz, festa giroan egiten zen.

12. “Bizcai-dantza” (230-232. or.)

Bizkaitik etorri zitzaigun dantza omen zen, Iztueta ez zen oso zehatza izan beronetaz. Badirudi Herrialde horretako dantzak ez zituela Gipuzkoakoak bezain ongi ezagutzen.

13. “Cuarrentaco-erreguela” (236. or.) (32).

14. “San Sebastian-en izenarekin deitzen dan soñu-zarra” (238. or.)

15. “Galantac” (240. or.)

16. “Chanchacac” (240-242. or.)

17. “Eun ducatecoa” (242. or.)
18. “Betronio chikia” (244. or.)
19. “Betronio andia” (244. or.)
20. “Azalandare” (244. or.)
21. “Erreguela zarra” (244-246. or.)
22. “Eunda bicoa” (248. or.)
23. “Amorea Margaritacho” (248. or.)
24. “Erribera” (248. or.)
25. “Punta motz” (250. or.)
26. “Ondarribia andia” (250. or.)
27. “Ondarribia chikia” (250. or.)
28. “Naparcho” (250. or.)
29. “Ormachulo” (252. or.)
30. “Upelategui” (252. or.)
31. “Chipiritona” (252, 256-262. or.)

Behin bakarrik ikusi omen zuen Iztuetak hau dantzatzeko, Ordizian, Santa Ana egunean, baina mugimendu eta pauso guztien berri eman zigun.

32. “Erreberenzia” (252. or.)
33. “Chacolin” (254. or.)
34. “Mizpirotz” (254. or.)
35. “Graziana” (254. or.)
36. “Billanzicoa” (256. or.)

Ondoren Gipuzkoako dantza-mota guztiak behar bezala dantzatzeko behar diren aldairak, hogeitabi orrialdetan landu zituen. Azken zati hau, dantza-ikaslego kuttunari zuzendua dagoela dirudi, batipat. Makina bat aldaira ezberdin, pauso nahiz mugimendu zehatzekin argitu zizkien euskal dantza zaharren sekretu konplikatua (33).

Hirugarrenengo zati honen amaieran Jovellanos-en itzulpen luze bat dator, Iztuetaren liburuaren xedeekin bete-betean bat zetorrena. Hauxe da Iztuetak jasotzen duen zitaren laburpena: Herria bi zatitan banatzen du, aberatsak eta “necatzalleac”, bata “bearra

eguiten dueña”, eta bestea “jostatzen dana”. Herrilangileak jokuak behar-beharrezkoak ditu, baina, kontuz, ez espektakuluak! Herri xehearen dibertsioei begira, ez du Jovellanos-ek, Iztuetak ere ez noski, polizi lege estuegirik onartzen. Gobenuak herriari dibertitzen utzi egin behar dio, dibertsio libre eta leku publikoetan. Eginkizun honetan alkate/bikario agintari bikoteari paper handia ematen zion.

-- “*Laugarren zatia*”.

Iztuetaren GDK liburuaren 1968ko argitalpenean, ondoren landuko dugun hau, laugarren zati bezala agertzen da. Gure ustez, Iztuetak, Jovellanos-en ideiak oinarritzat hartuta, Gipuzkoako herri xehe edo “necatzalle”-aren dibertsio-mota guztien garaiko kronika egin zuen. Lehen edizioan, laugarren zatia 1826an argitaratu zuena izango litzateke, eta aipatzen ari garen hau 3. aren amaiera.

Goazen mendearen lehen bi hamarkadetan Gipuzkoako nekazalgora bertitzen zen ikustera:

“Pillotariac” (328-338. or.)

Munduko nazio guztien artean, pelota arloan, ez dago guri inguratzen zaigunik ere. Jovellanos-en zita batez baliaturik:

“También en esto se distingue el pais bascongado. No hay pueblo considerable, en el que no tenga su juego de pelota, grande, cómodo, gratuito y bien establecido y frecuentado” (34).

Gure antzinako arbasoek, jakintsu arrotz hauen ahotik horrelako laudoriozko loreak entzun izan balituzte, pelotaren alde zer ez zuten egingo! Baina, kirolmota hau ere, dantzen antzera, gaitzak jotzen hasia dago. Orain hogeï urte inguru, eskuz jokatzeko eskularruak erabiltzen hasi ziren, eta aldi berean trinkete ugari sortu sen. Frontoi-mota honek pelotariari indarra eta partidu luzeetarako sasoia kendu dizkio.

Pelotari ospetsu baten izena eman zigun, Bernardo Armendariz, frontoiak bete eta inguruko herriak husten ornen zituen gizona. Oraingoak, ordea, “izena bai ta izanic ez duten ichuragabeco moldacaitzac” dira (35).

Partiduak ere erabat murriztu ziren. Donostian azken lau urte haietan ez zen benetako pelota-partidurik jokatu. Pelotariak erreglamentuzko jantziak ere ez zituzten errespetatzen. Pelotaren orduko gaitza “izurri likits” bataiatu zuen Iztuetak. Honentzat konponbide bakarra eta azkar hartu beharrekoa zen: trinketeetan eskularruz pelotan egitea debekatu.

“Itz-neurtulari edo bersolarien jostaketa” (338-356. or.)

Atal hau Iztueta bertsolariaren alderdia aztertzean, zabalago landuko dugu. Iztueta bertsolaritzaren lehen kronista izan zen eta euskaraz egin zuen hori ere.

“Idi-apustuac” (356-358. or.)

Urte osoan egiten ziren. Dirua jokatzeko joera handia zegoen. Proba-harrien eta idien pisuak eman zizkigun. Atal berean, beste apustu-mota batzu ere aitatu zizkigun: gizon-froga, gizonak idien kontra, pisua garraiatzeko apustua, zakuak jasotzen ...

“Ari-apustuac” (358. or.)

Zaletasun handiko dema zen. Herriko plazan egiten zuten talkan ahariak. Iztuetak, 1812. urte inguruan, berak ezagutu zuen Bidaniako ahari txiki-txikiren bat. Tamainuz txikia bazen ere, ez zen makala bere artezia.

“Bi-urteren barruan jocatu-zan geienez amar-aldiz, berau alaco-bi andi-zira- denakiñ, eta guzietan irabazi-zuen, bere jocotriaz baliaturic, chit aissa”.

“Makill-urrutilariakiñ, saltalari, eta chingolanac” (360. or.)

Artzaiek irrika bizia izaten omen zuten joku hauetan: eskuko hiru behatzez makila jaurtikitzen. Michelto harrigarria omen zen. Makilaren bidez jauziak egiten, txingoan saltoak egiten ... (36)

“Makilcariac” (360-362. or.)

Gipuzkoarrek trebezia handia izan dute, Iztuetaren arabera. Hiru izen sonatu ageri dira liburuan: Jose Domingo Barrendain Beasaingoa, Bidaniako Bautista eta Zizurkilgo Juan Jose Iguayen.

“Palancariac” (362-364. or.)

Gipuzkoan palankari ugari eta onak izan ziren, dena den, Juan Bautista Mendizabal bere herrikidea bezalakorik ez zuen ezagutu zaldibiarrek.

Eta hirugarren zatiaren bukaeran, obrari amaiera emanez hogeitabat bertso berri idatzi zituen.

Korrejidoreak, GDK liburuko lizentzian dioen bezala, ez zion Iztuetari laugarren zatia argitaratzen utzi. Bi urte geroago argitaratu ahal izango zuen (37).

“Euscaldun anziña anziñako ta are lendabiziko etorkien dantza oniritzi, pozkarri, gaitzik gabekoen soñu gogoangarriak, beren itz neurtu edo bersoakin” (38).

M.J. Ezeizabarrenaren liburuko testuan, 271-302 orrialdeetan oinarritu gara GDK liburuen laugarren zatia aztertzerakoan.

Hitzaurrea: M.N. Y M.L. Provincia de Guipuzcoa.

Hitzaurre honek bi zati ditu: bata ia dena erdaraz idatzia, 1827-VII-2koa da, eta bestea datarik gabea.

Lehen partean, GDK liburuko dantzen letra eta musikaren zain zegoen irakurlegoari diskulpak eskatuz (39) eta Pedro de Albeniz, musikako irakasleari eskerrak emanez, zati honen aurkezpena egin zuen. Hitzaurrearen azken lerroak, euskaraz, hauexek dira:

“Bizi bedi Gipuzkoatarren biotz biguñetan beti betiko sarturik aurkitzen dan Errege on Fernando zazpigarren maite maitagarria. Bizi bedi doatsueraz betetako gure ama Gipuzkoa oneski gozatsua. Bizi bitez batzarre aundientsu orretan jaioterriko oitura gogoangarriak irozotzera baturik dauden etxejaun prestu leialak. J.I. Iztueta” (40).

Bigarren zatian, lehenik, Iztuetak historiari buruzko iturriak ematen dizkigu: Garibay, Sandobal, Moret, Oyenart, Bachiller Zaldivia, Isasti, Camino. Eta hizkuntzaren arloan, berriz, Larramendi, Astarloa, Erro eta D'Iharce de Bidassoueten “*Historia de los Cantabros*” obran oinarritu zen. Iztuetak berak esango digu bere helburu zehatza eta aipatutako idazleetatik bereizten dueña zein izan zen:

1. Herriaren ohitura, dibertsio eta barne sentimendu arrunten azterketa egitea.
2. Galtzorian zeuden herri-abestiak salbatzea.
3. Herrien arteko konparaketak egiteko baliabideak jasotzea. Iztuetak egin zuen lan honetan zenbait herri-baloreren ñabardurak eman zizkigun. Aipa ditzagun bakar batzu:
 - euskal abestietan emakumezkoenganako maitasun neurtuxea agertzen da.
 - alkateari, dantzatzerakoan, baimena eskatzeak lege eta Foruekiko begirunea adierazten omen du.
 - plaza agirian egiten den dantza eta jo edo kantatzen diren abestiek euskaldunon arintasun eta sasoia nabarmentzen dituzte.
 - Letra batzu antzinakoak dira.

“No diré que todos los retazos que he reunido sean de una remota antigüedad, pero muchas, es evidente que la tienen” (41).

Jarraian, Iztuetaren garaian hilda baina ezagunak ziren musikagileen zerrenda luzea utzi zigun, Peñafloridako Kontea, Manuel Sagastiu jauna. Fausto Corral jauna, Joaquin Yun jauna ... Hauen ondoren, bizi zirenen artetik bi aukeratu eta biekiko zuen zorra aitortu zigun, bai Hernaniko organista zen Manuel Larrarterekikoa, bai lan hauen egile eta bere maisu izan zen Pedro Albeniz jaunarekikoa (42).

Iztuetaren GDK liburuko Letra eta soinuak:

Berrogeitamar soinu aipatzen dizkigu, hogeitamasei dantzen soinuak gehi hamahiru aldairanak eta, amaitzeko Aita Meagherrek ardoari jarritakoarena (43).

Dantza eta aldaira guztiei Iztuetak ez zien tratamendu bera eman; batzuek letra luzea daukate, beste batzuek labur-laburra, eta beste multzo batek ez du letrarik. Adibidez, Kuarrentako Erregela, San Sebastian, Galantak, Txantxakak, Erregela Zarra, Eun da Bikoa, Mizpirotz, Ezpata Dantza izenekoek letra luzea dute, batzutan hamabost bertсотara iristen dira. Beste kasu batzutan, berriz, ez daramate letrarik, Gizon Dantza, Gazte Dantza, Etxeandre Dantza, Galaien Esku

Dantza, Neskaten Esku Dantza, Edate Dantza, Brokel Dantza, Pordon Dantza, Jorrai Dantza, Azeri Dantza, Bizkai Dantza e. a. en kasuan bezala.

Letren antzinatasunari buruz, lehenik esan behar da Iztuetak aitortu zuela denak ez zirela antzinakoak, baina ez zuen esan berak sortuak ere bazirela tartean. Gaur badirudi gehienak berak asmatuak izan zirela. Gai hau ongien aztertu zuena Orixe da (44).

GDK liburuan bigarren eskaintza Gipuzkoari egin zion (45).

GDK liburuko lehen eskaintza Donostiari egin bazion ere, oraingo hau Gipuzkoari oparitu zion. Biek badute egitura aldetik antzik, baina gauzarik harrigarriena zera da: irudimenezko zatiak eta errealtatezkoak hain ongi daude nahasirik, ze non hasten diren batzuek eta non besteak ez da erraz bereizten.

“Zirikatu zinduzten Fenizioak, kaltarriatu Kartagoak, erazo Erromatarak, atsekabetu Godoak, sumindu Arabeak: bañan zu ama illezkorra ...” (46).

Augusto Erromatarra iritsi zen Gipuzkoara, “Tubalengandik 2160garren urtean, eta 26 urtez Jesucristo jaio baño lenago”.

Ernio inguruan jokatu zen borroka latza eta azken gudua, berriz, Errezilgo zelaian 300 erromatarrek 300 euskaldunen aurka egin zuten; irabazi zuen Gipuzkoak.

Augustok, txunditurik eta Erromako Senatua konbentzitzeko, antzeko gudu bat Erroman egitea eskatu zien gipuzkoarrei. Hauek onartu zuten eta ehun soldadu erromatar beste ehun gipuzkoarren aurka lehiatu ziren Trans Tiber izeneko leku batetan. Han ere, erraz irabazi zuten euskaldunek. Saritzat Gipuzkoaren pakea eta larogei soldadu gipuzkoar Senatuko alabekin ezkontzeko aukera eman zieten.

Oiartzungo Lartaungo semea zen Erromara Joan ziren ehun gipuzkoarren buruzagia. Honek eliza bat eraiki zuen Erroman, bere izena zeramana. San Juan de Letran, hain zuzen.

GDK liburu honen bidez, Euskara eta Gipuzkoa amari irtenbide ona eskainiaz, hitzaurrea amaitzen du eta 1824-X-12an sinatzen.

GDK liburuaren Ekarpena

Iztuetak 1815. urtean amaitu zituen epaitegi eta espetxeekiko harremanak. Handik bederatzi urtetara GDK liburuaren hiru zatiak argitaratu zituen Unceta

politikari eta J.R. Elorza apaizaren oneritziak jaso eta gero; laugarren zatia, aitzitik, 1826an, eta 1830ean Donostiako “Puerta de Tierra”-ko Zeladore lanpostuaren jabe egin zuten. 1826ko abenduan Diputazioko idazkariak olerkiren bat euskaratzeko eskatzen dio (47). Iztuetaren bizitzako mugarrira bilakatu zen GDK, bere garai berriaren hasera izango zena, ospetsu egingo zuena: euskal ohitura, dantza, dibertsio eta bertsolaritzaren lehen euskal idazle bihurtu zuen GDK liburuak.

Irakurleari aholku hau emango genioke: orain dela bi urte, Ezeizabarrenak argitaratu zuen liburu eder hori irakur dezala, adibidez, liburuaren laburpena, 20-21 orrialdeak

edota GDK liburuan Iztuetak agertzen duen pentsakera eta bere iturriak, 22-27 orrialdeetan.

Jose A. Donostia musikalaria trebeak GDK liburuaz hauxe idatzi zuen: "Los comentarios de Iztueta en su libro nos descubren que lo que él describió es algo vivido, observado por él, no aprendido en libros. Lo cual da a su obra un sello de autenticidad incontestable" (48).

GDK liburuko euskarari buruz asko hitzegin daiteke. Idazlan honen boskarren atalean Iztuetaren euskara aztertzen dugunerako uzten dugu gai nagusi hau, baina zertxobait aurreratuko dizuegu, bai euskarari, bai idazkerari buruz,

Lexiko aldetik Larramendizale itsua, itzulpenetan traketsa, joskera erdarakadaz josia, estilo puztua eta errepikakorra, eta diskurtsu korapilotsua erabili zituen, baina lexikogintza teknikoari aurre egin zion, folklore gaia euskaraz lantzen aitzindari izan zen, XVIII-XIX mendeetako Goierriko eta Gipuzkoako dibertsioen lekukotasun bakarra dugu, eta liburu horren edozein orrialdetan aurkitu ditugu adibide zoragarriak, herrietako datu xehe eta zehatzak, pertsonaien zerrendatxoak, eta hitz batean esateko, sorpresaz betetako liburu ederra dugu.

Liburu hori aitzindari izan bazen ere, ez zen igarle gertatu. Francisco Gascue idazleak 1915 urtean Euskalerriaren Alde aldizkarian GDK sakonki aztertu zuen "El auresku en Guipúzcoa a fines del siglo XVIII, según Iztueta" artikuluetan, eta berauen sarreran aitormen hau egin zuen: "Varias veces había tenido el libro en mis manos, y varias veces me había enterado de alguno que otro capítulo suelto, al acaso. De esas rápidas exploraciones, sacaba siempre la opinión de que era pesada su lectura, y de ningún interés. He cometido un grave pecado de ligereza; de él me acuso, como particular y como vasco" (49).

Beste pasarte batetan idazle bera darraio: "El hecho es que, aquellas melodías habían ido desapareciéndose poco a poco, y que Iztueta sabiéndolas de memoria, las podía cantar ante Albéniz ó ante quien fuese" (50).

Gascuek Donostiako bere laguna eta musikalaria herrikoi ezaguna zen Basurkori bisita bat egin zion, eta honek danbolinez jotzeko bi koaderno, eskuz idatziak eta soñuz osatuak erakutsi zizkion 1836 eta 1850 urtetakoak. Ondorio hau ateratzen du Gascuek:

"Quiere decir que, en San Sebastian, en 1850, los tamborileros no conocían, ó, cuando menos no usaban todavía el famoso 5 por 8, que se nos dice ser algo muy antiguo y casi legendario" (51).

Erruak erru, akatsak akats eta lorpenak lorpen, Iztuetak asko zor dio GDKri eta zeresanik ez guk, euskaldun guztiok liburu honi eta beronen egileari.

1. SAN MARTÓN, JUAN (1967), "*Iztueta, el Precursor del Folklore Vasco*". La Gran Enciclopedia Vasca n. Retana, (427-428 or.), 427 or.
2. ARANBURU, XABIER (1972), "*Juan Ignacio de Iztueta*". CAP, Donostia, 13-14 or.
3. "*Guipuzcoaco Dantza Gogoangarrien Condaira edo Historia, beren soiñu zar eta itz neurtu edo versoakin...*" liburuaren aipamena egitean laburdura hauxe erabiliko dugu: GDK.
4. Azterketa hau egiterakoan GDK liburuaren hirugarren argitalpena erabili dugu, 1968. urtean La Gran Enciclopedia Vasca argitaletxeak Bilbon emana, eta liburuko Hitz-neurtuak aztertzeko, berriz, 1990ean M.J. Ezeizabarrenak prestatua.
5. IZTUETA, JUAN IGNACIO (1968), "*Viejas Danzas de Guipúzcoa. Guipuzcoaco Dantza Gogoangarriac*". La Gran Enciclopedia Vasca, Bilbao. Argitalpen honetatik egingo ditugu aipamen guztiak.
6. IZTUETA, JUAN IGNACIO (1990), "*Gipuzkoako dantza gogoangarrien kondaira edo historia*". Euskal Editoreen Elkarte, Mensajero. Klasikoak 37. Prestatzailca: Ezeizabarrena, Mª Jose.
7. IZTUETA, J.I. (1990), aip. ob., 307-311 or.
8. IZTUETA, J.I. (1968), aip. ob., 32 or.9. LARRAMENDiren Diccionario Trilingüe, "*Hitzegi Hirukoitza*" deitua.
10. IZTUETA, J.I. (1968), aip. ob., 40 or.
11. IZTUETA, J.I. (1990), aip. ob., 227 orriko oharrekin bat gatoz.
12. IZTUETA, J.I. (1968), aip. ob., 46 or.
13. IZTUETA, J.I. (1968), aip. ob., 434 or. 1824erako Iztuetak garbi zeukan euskaldunon akatsetako bat zein zen: "Greciatarraz bezalaco gogo balute Euscaldunac, beren jaioterrico usuario gogoangarriac itzcribatzeco, gaurco egunean aurkitzen-diraden baño apainduagoac, indartsuagoac, eta goratuagoac egongo-lirake ...".
14. IZTUETA, J.I. (1968), aip. ob., 50 or.
15. IZTUETA, J.I. (1968), aip. ob., 234 or.
16. GASCUE, FRANCISCO (1915), "*El auresku en Guipúzcoa afines del siglo XVIII, según Iztueta*". EuskalerriarenAlde, (659-668, 680-693, 715-728, 743-759 or.), 685 or. ARANAMARTIJA, JOS... ANTONIO (1987), "*Música Vasca*". CAV de Bilbao, 153-165 or.
17. IZTUETA, J.I. (1968), aip. ob., 56 or.
18. Badirudi Iztuetari ez zitzaioala bumtik pasatzen danbolindari ez zen txistularirik, eta alderantziz, bi kontzeptuok nahasian erabiltzen baitzituen.
19. IZTUETA J.I. (1968), aip. ob., 58 eta 60 or.
20. IZTUETA, J.I. (1968), aip. ob., 60 or.
21. IZTUETA, J.I. (1968), aip. ob., 126 or. "nola gudari-samalda-batek atabalarenetic ezagutzen dituan bere eguincariac^a."
22. IZTUETA, J.I. (1968), aip. ob., 60 or.
23. IZTUETA, J.I. (1968), aip. ob., 68 or. "El citado sabio recorrió todas las provincias de España para ver y estudiar las diversas danzas y juegos populares que le interesaban, más sólo le convencieron los del pais vasco". Onaindiaren itzulpena eman dugu hemen.
24. IZTUETA, J.I. (1968), aip. ob., 60 eta 70 or. Iztuetaren gogo hori bere ondorengoek bete zuten: Borrow, Fr. Michel, Sallaberry, Manterola ... eta ab-rrele. Lan hori, nolabait, gaur esan daiteke buruturik dugula, Urbeitz Navarro, Juan Antoniori esker. "*Dantzak. Notas sobre las danzas tradicionales de los Vascos*" (1978). Lankide Aurrezkia.
25. IZTUETA, J.I. (1968), aip. ob., 84 or.
26. IZTUETA, J.I. (1968), aip. ob., 88 eta 90 or.
27. IZTUETA, J.I. (1968), aip. ob., 94 or.
28. IZTUETA, J.I. (1968), aip. ob., 101 or.
29. IZTUETA, J.I. (1968), aip. ob., 146-153 or.
30. IZTUETA, J.I. (1968), aip. ob., 154-169 or.
31. IZTUETA, J.I. (1968), aip. ob., 214 or.

32. 13. dantza honetatik 36.era arte, azken dantzara arte, alegia, ez zigun dantzen kontesturik utzi. Non, noiz dantzatzen zen edo nondik jaso zen ez zigun adierazi, dantzen zatiak, puntuak, errepikaldiak, eta dantzarien konpasak adieraztera mugatu zen soilik. Beraz, izenak eta GDK liburuko orrialdeak bakarrik zehaztuko ditugu guk ere.

33. IZTUETA, J.I. (1968), aip. ob., 262-306 or.

34. IZTUKTA, J.I. (1968), aip. ob., 329 or.

35. IZTU:--. J.I. (1968), aip. ob., 334 or.

36. IZTUETA, J.I. (1968), aip. ob., 36 or.

37. IZTUETA, J.I. (1968), aip. ob., 370 or. "*Oarkera edo adbertentzia*". Obra-onen zatiricgueienetan aguindu-deran bezala, jan-iac-neuzcan soñu-zar gogoan-garrien itz-neurtuac: baña Correjidore jaunaren-aguindua egitearren (beraren licenzian icusico dezuten bezala) ez ditut ezarri. Guisa-berean escañi-det, soñu-beraen otsakinda edo m'sica; zeña arkitzen dan moldizki edo prensan, eta arguitaratuco deran egun guchiren-cpean. Nere naikida zan obrarekin-batean, musica-ere ematea; bañan aimbesterañokoa izanic, ochandiki edo publicoaren eresia, lembait-len aguertaratzeco; beartu-naiz bacarric ura, au baño lenago ematera".

Ondoren, 372-377 orrietan "Iztueta-ren Liburu onen osagarntxo" dator, Aita Meagher-en ardoari buruzko bi zortzikok osatzen dute eranskin hori.

38. GDK liburuaren laugarren zatia aztertzerakoan, IZTUETA, J.I. (1990), M.J. EZEIZABARRENAK prestatu duen aip. ob., 271-302 orrialdeetan oinarritu gara.

39. IZTUETA, J.I. (1990), aip. ob., 273-274 or.

40. IZTUETA, J.I. (1990), aip. ob., 274 or.

41. IZTUETA, J.I. (1990), aip. ob., 277 or.

42. IZTUETA, J.I. (1990), aip. ob., 279 or.

43. IZTUETA, J.I. (1990). aip. ob., 280-302 or.

44. ORMAETXEA, NIKOLAS (ORIXE) (1931), "*Iztueta y sus canciones. El elemento tradicional y la aportación personal de Iztueta en las letras de las canciones de Guipuzcoaco Dantzac*". Euskal Etnalea, XXI, 9-16 or.

45. IZTUETA, J.I. (199u), aip. ob., 307-311 or. Eskaintza hau 1977an, BAP XXXIII, 545-549 or. Garmendia, Josek argitara eman zuen izenburu honekin: "*Una dedicatoria inédita de Guipuzcoaco Dantzac*".

46. IZTUETA, J.I. (1990), aip. ob., 307 or.

47. GARMENDIA, JOS... (1968), "*Obras Inéditas de Iztueta*". La Gran Enciclopedia Vasca, Retana, Bilbao, 139 or.

48. DONOSTIA, JOS... A. (1952), "*Historia de las Danzas de Guipúzcoa, de sus melodías antiguas y sus versos. Instrumentos musicales del Pueblo Vasco*". Icharopena, Zarauz, 2 or.

49. GASCUE, F. (1974), aip. art., 659 or.

50. GASCUE, F. (1915), aip. art., 665 or. ARANA MARTUA, JOS... ANTONIO (1987), "*Música Vasca*". CAV de Bilbao, 143 or.

51. GASCUE, F. (1915), aip. art., 668 or. ARANA MARTUA, J.A. (1987), aip. ob., 104-105